

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра археології та етнології України

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

на тему: **«Історія сарматів Карпато-Дніпровського регіону
у вітчизняній та зарубіжній історіографії»**

«History of Sarmathians of Carpaty-Dnieper region in Ukrainian and foreign historiography»

Виконала: студентка заочної форми навчання
напряму підготовки 6.020302 Історія
Клецька Анастасія Костянтинівна

Керівник д.і.н., проф. Дзиговський О.М. _____

Рецензент к.і.н. Шевченко О.Б.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ __ від _____ 2020 р.

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

Сминтина О.В.
(прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № __ від _____ 2020 р.

Оцінка _____/_____/_____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

_____
(підпис)

Гребцова І.С.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2020

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Сармати регіону в дослідженнях XIX – 30-х років XX ст.	7
Розділ 2. Сармати регіону в дослідженнях початку 50-х – першої половини 70-х років XX ст.	18
Розділ 3. Сармати регіону в дослідженнях другої половини 70-х років XX – початку XXI ст.	34
Висновки	52
Список джерел та літератури	54

ВСТУП

Важливість вивчення історії сарматських племен, що мешкали на західній периферії величезного євразійського степового коридору, зокрема на землях між Карпатами та Дніпром, обумовлена насамперед, знаковістю ролі цих іраномовних номадів в історичному розвитку регіону, яка, на окремих етапах зазначеного процесу, була якщо не визначальною, то, принаймні, провідною. В той же час, досить тривалий період ця історія відтворювалася, переважно, на підставі свідочств античної письмової традиції, що, загалом, було зумовлено цілком об'єктивними причинами. Справа в тому, що археологічні «сліди» перебування цих кочовиків на територіях західніше Дніпра, ще до початку 70-х років XX століття були репрезентовані лише незначною кількістю старожитностей, а матеріали інших джерел, котрі могли б мати відношення до сарматів, чомусь уперто пов'язувалися зовсім з іншими племенами або народами.

Ситуація докорінно змінилася порівняно недавно, коли зусиллями багатьох польових археологічних експедицій був нарешті знайдений та якісно досліджений потужний пласт сарматських старожитностей в регіоні, що нас цікавить, а до того ж, завдяки вивченню окремих епіграфічних та нумізматичних пам'яток, все ж таки виявилось, що свідочства про сарматів є у наявності і серед даних категорій джерел. На теперішній час, трапилася виняткова можливість зіставити матеріали письмових, епіграфічних, нумізматичних, а тепер вже, в повній мірі, й археологічних джерел, з тим, щоб спробувати більш детально висвітити окремі сторінки історії кочовиків, котрі такий тривалий період складали пряму та безпосередню загрозу Стародавньому Риму і відігравали помітну політичну роль на території, що вивчається.

Однак, як не дивно, у вітчизняному сарматознавстві і до сьогодні відсутнє узагальнююче дослідження з історії сарматів, що мешкали на землях

між Карпатами та Дніпром, де б вона повністю відтворювалася як за вертикаллю, так і горизонталлю, в межах зазначеного регіону. Не менш, якщо чи не найважливішим є її вирішення таких її окремих питань, як остаточне уточнення часу появи сарматських племен на територіях західніше Дніпра, визначення динаміки проникнення цих кочовиків в даний регіон та його заселення ними, характеру взаємовідносин сарматів з оточуючим населенням кельтського, германського, фракійського, пізньоскіфського світів і античних центрів Північно-Західного та Західного Понту. Чим, власне, і продиктована **актуальність** обраної теми, яка полягає, передусім, у недостатньому висвітленні і необхідності глибокого осмислення процесу «сарматизації» Карпато-Дніпровських земель, як одного з важливих моментів історії цих номадів взагалі, і даної території, зокрема.

Мета дослідження. Метою роботи є відтворення історії сарматських племен, які мешкали на землях між Карпатами та Дніпром і визначення їхньої ролі в етно-історичних процесах, що мали місце на вказаній території у межах зазначених хронологічних рамок.

Завдання дослідження продиктовані його метою:

- остаточно уточнити час появи сарматів на землях західніше Дніпра;
- розкрити головні причини виходу сарматських племен в регіон;
- визначити динаміку проникнення цих кочовиків на території між Карпатами та Дніпром і їхнього заселення ними;
- виявити етапи «сарматизації» регіону взагалі і окремих його районів, зокрема;
- визначити конкретні сарматські племена або племінні об'єднання, які мешкали на даних землях;
- установити основні території, з яких мали місце їхні міграції в Карпато-Дніпровський регіон;
- в'яснити характер взаємодій окремих сарматських племен або племінних об'єднань та їхню історичну долю;

- охарактеризувати взаємовідносини номадів з осілими племенами;
- дослідити можливу трансформацію основних напрямків господарської діяльності сарматів.

Об'єкт дослідження: сарматські племена як особлива етнічна кочова спільнота.

Предмет дослідження: історія сарматських племен Карпато-Дніпровського регіону.

Хронологічні рамки дослідження обмежені часом загибелі «Великої Скіфії» і початком гунської епохи на землях західніше Дніпра, тобто III ст. до н.е. – IV ст. н.е.

Територіальні рамки дослідження охоплюють землі від передгір'їв Східних Карпат на заході, до Дніпра на сході, які включають регіони межиріччів Дніпра і Південного Бугу та Південного Бугу і Дністра, лісостепу сучасної Молдови, Буджацького степу, Запрутської Молдови, частково Мунтенії та Добруджі.

Методологічною основою дослідження є принцип історизму в пізнанні закономірностей розвитку стародавніх суспільств, що являє собою підхід до історичних явищ і процесів з позицій діалектики, вивчення взаємозв'язків між ними. Принцип наукової всебічності та об'єктивності, тобто всебічний та комплексний аналіз усієї сукупності джерел, які стосуються предмета дослідження. У дослідженні використані наукові методи: проблемно-хронологічний, порівняльний, ретроспективний, системний та описовий

Джереловою базою служать декілька груп пам'яток: нарративні, епіграфічні, нумізматичні та археологічні. Першу групу складають праці Євдокса Кнідського, Псевдо-Скілака, Антігона Карітського, Полібія, Псевдо-Скімна, Страбона, Веллея Патеркула, Овідія, Плінія Старшого, Корнелія Таціта, Йосипа Флавія, Плутарха, Діона Хрисостома, Плінія Молодшого, Светонія, Флора, Клавдія Птолемея, Аппіана, Діона Кассія, Дексіппа, Стефана Візантійського, Євсевія, Євтропія, Амміана Марцелліна, Секста Аврелія

Віктора, письменників історії Августів, Павла Оросія, Зосіма, Йордана, Константина Багрянородного. Другу – епіграфічні документи античних полісів Північно-Західного і Західного Понта. Третю – емісії Ольвійського монетного двору середини – початку останньої чверті I ст. н.е. Четверта група репрезентована поховальними пам'ятками сарматів: курганными та ґрунтовими могильниками, одиночними та впускними похованнями, стійбищами та поселеннями цих кочовиків.

Структура дипломної роботи зумовлена метою та завданням дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури. Обсяг дипломної роботи – 60 с.

ВИСНОВКИ

Аналіз досліджень, у яких в тій чи іншій мірі вивчалась історія сарматів, що мешкали на землях між Карпатами та Дніпром, починаючи з III ст. до н.е. і завершуючи IV ст. н.е., дозволяє виділити в історіографії вказаної проблеми три основні періоди.

Стосовно першого з них, необхідно зазначити, що в XIX – 30-х роках XX ст. серед дослідників на підставі вивчення, у переважній більшості, письмових та епіграфічних джерел, склалася досить стала думка про перебування різних сарматських племен (саїїв, язигів, роксоланів та аланів) на землях, західніше Дніпра, починаючи з III або II століть до н.е. і завершуючи вторгненням гунів у південноруські степи.

Для досліджень другого періоду характерним є повна підтримка висновків попередніх дослідників про досить ранню присутність сарматських племен на землях між Доном та Дніпром. В той же час, в них, за винятком розвідок Я. Харматти та П.Й. Каришковського, вимальовується і певна тенденція «омолодження» часу заселення цими кочовиками західної периферії причорноморських степів.

Дослідження другої половини 70-х – 90-х років XX ст. з історії сарматських племен Північного Причорномор'я та суміжних західних територій характеризуються, насамперед, складністю поставлених в них питань і не однозначністю вирішення останніх, внаслідок чого, більшість з них залишаються дискусійними і до сьогодні. Безперечним надбанням даного періоду в сарматознавстві можна вважати справжній «прорив» у вивченні старожитностей цих кочовиків на західній периферії їхнього мешкання, а саме – на землях між Карпатами та Дніпром.

Оцінюючи в цілому вітчизняну та зарубіжну історіографію проблеми, що нас цікавить, і, віддаючи належне безсумнівним достоїнствам кожної з

розглянутих праць, в той же час, необхідно підкреслити, що в жодній з них, в силу причин різного характеру, синтез даних всіх без винятку категорій джерел, на жаль, так і не одержав свого розвитку. До певної міри, узагальнення всіх матеріалів з історії сарматів, що мешкали на землях західніше Дніпра мало місце в монографії М.Б. Щукіна та в докторській дисертації О.В. Симоненко. Однак і в даних працях, регіон, що нас цікавить, досліджувався лише в панорамному ракурсі політичних подій III ст. до н.е. – I ст. н.е. в Східній та Центральній Європі в першому випадку, та контексті історії сарматів величезної області їхнього мешкання, від Нижнього Дону до Нижнього Дунаю, - в другому.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамова М. П. Сарматские погребения Дона и Украины II в. до н.э. - I в. н.э. // СА. 1961. №1. С. 91 – 110.
2. Абрамова М. П. Взаимоотношения сарматов с населением позднескифских степных городищ Нижнего Днестра // МИА. 1962. №115. С. 274 – 283.
3. Браун Ф. А. Разыскания в области гото-славянских отношений. СПб., 1899. 392 с.
4. Бунятян К. П., Мурзін В. Ю., Симоненко О. В. На світанку історії. Київ, 1998. 336 с.
5. Виноградов Ю. А., Марченко К. К., Рогов Е. Я. Сарматы и гибель «Великой Скифии» // ВДИ. 1997. №3. С. 93 -103.
6. Виноградов Ю. Г. Херсонесский декрет о «Несении Диониса» IOSPE 1², 343 и вторжение сарматов в Скифию // ВДИ. 1997. №3. С. 104 – 124.
7. Виноградов Ю. Г. Разгром сарматами Великой Скифии: следы орды ведут в Тавриду // Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья (к 100-летию Б. Н. Гракова). III Граковские чтения. Запорожье : Изд-во Запорожского госуниверситета, 1999. С. 59–62.
8. Вязьмітіна М. І. Вивчення сарматів на території УРСР // Археологія. 1953. Т. VIII. С. 56 – 75.
9. Гросу В. И. Хронология памятников сарматской культуры Днестровско-Прутского междуречья. Кишинев: Штиинца, 1990. 202 с.
10. Грушевський М. С. Історія України – Русі У 10 т. Т.1. Львів, 1898. 495 с.
11. Гудкова А. В. Оседлое население Северо-западного Причерноморья в первой половине I тыс. н.э.: автореф. Дисс. ... докт. ист. наук. Киев, 1987. 30 с.
12. Гудкова А. В., Фокеев М. М. Земледельцы и кочевники в низовьях Дуная в I – IV вв. н.э. Киев: Наук. думка, 1984. 117 с.

13. Гудкова О. В., Фокеев М. М. Сарматы і черняхівська культура в Буджацькому степу // Археологія південного заходу України. Київ: Наук. думка, 1992. С. 93 – 99.
14. Дзиговский А. Н. Очерки истории сарматов Карпато-Днепровских земель. Одесса: Гермес. 2003. 240 с.
15. Дзиговский А.Н. Сарматы // Древние культуры Северо-Западного Причерноморья. Одесса: СМІЛ. 2013. С. 597 – 630.
16. Зуев В. Ю. О первом сборнике работ академика М.И. Ростовцева // ПАВ. 1993. №5. С. 5 – 8.
17. Карамзин Н. М. История государства Российского в 12 т.Т. I – III. Тула, 1990. 557 с.
18. Карышковский П. О. История и ее соседи на рубеже III – II вв. до н.э. // ВДИ. 1971. №2. С. 36 – 56.
19. Карышковский П. О. О времени появления сарматских племен в степях Северного Причерноморья // Тези пленарних і секційних доповідей XV Наукової конференції Інституту археології АН УРСР. Одесса, 1972. С. 32 – 33.
20. Каришковський П. Й. Царські сармати у Страбона // Іноземна філологія. 1973. Вип. 32. №11. С. 88 – 93.
21. Клепиков В. М., Скрипкин А. С. Ранние сарматы в контексте исторических событий Восточной Европы // Донские древности. Азов, 1997. Вип. 5. С. 28 – 40.
22. Костенко В. И. Сарматские памятники Днепро-Донского междуречья III в. до н.э. – середины III в. н.э. Днепропетровск, 1983. 103 с.
23. Кулаковский Ю. А. Аланы по сведениям классических и византийских писателей. Киев, 1899.
24. Курчатов С. И., Чирков А. Ю. Периодизация памятников сарматской культуры в лесостепной зоне Молдавии: Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья (V тыс. до н.э. – V в. н.э.). Киев, 1991. С. 216 – 217.

25. Лаппо-Данилевский А. Древности кургана Карагодеуашх как материал для бытовой истории прикубанского края в IV – III вв. до Р.Х. // МАР. 1894. №13. С. 1 – 120.
26. Латышев В. В. Исследования об истории и государственном строе города Ольвии . Санкт-Петербург. 1887. 314 с.
27. Латышев В. В. К истории города Ольвии // Журнал министерства народного просвещения. Москва. 1890. Т.2. С. 68 – 71.
28. Максименко В. Е. Население междуречья Дона и Северского Донца в V – III вв. до н.э. (савроматы, сирматы, сарматы). Скифы и сарматы в VII – III вв. до н.э. (палеоэкология, антропология и археология). Москва: Наука, 2000. С. 181 – 185.
29. Мачинский Д. А. О времени первого активного выступления сарматов в Поднепровье по свидетельствам античных письменных источников // АСГЭ. 1971. Вып. 13. С. 30 – 54.
30. Мачинский Д. А. Некоторые проблемы этногеографии восточноевропейских степей во II в. до н. э. – I в. н. э. // АСГЭ. 1974. Вып. 16. С. 122 – 132.
31. Мошкова М. Г. Проблема миграций в сарматской археологии и работах К.Ф. Смирнова // Донские древности. Азов, 1997. Вып.5. С. 67 – 78.
32. Полин С. В. М. И. Ростовцев о сарматском завоевании Северного Причерноморья и современное состояние проблемы Скифия и Боспор. Новочеркасск, 1989. С. 121 – 123.
33. Полин С. В. От Скифии к Сарматии. Киев, 1992. – 200 с.
34. Полін С. В. Про сарматське завоювання Північного Причорномор'я // Археологія. 1984. Вип. 45. С. 24 – 34.
35. Полин С. В., Симоненко А. В. «Раннесарматские» погребения Северного Причерноморья // Исследования по археологии Поднепровья. Днепропетровск, 1990. С. 76 – 95.

36. Рикман Э. А. Сарматы низовьев Днестра и Дуная // Тези пленарних і секційних доповідей XV Наукової конференції інституту археології АН УРСР. Одеса, 1972. С. 209 – 210.
37. Рикман Э. А. Этническая история населения Поднестровья и прилегающего Подунавья в первых веках нашей эры. Москва: Наука, 1975. 332 с.
38. Ростовцев М. И. Курганные находки Оренбургской области эпохи раннего и позднего эллинизма // МАР. 1918. №37. С. 1 – 81.
39. Ростовцев М. И. Эллинизация и иранство на юге России. Петроград: «Огни», 1918. 186 с.
40. Ростовцев М. И. Скифия и Боспор. Критическое обозрение памятников литературных и археологических. Львов, 1925. 621 с.
41. Ростовцев М. И. Боспорское царство // ПАВ. 1993. №5. С. 76 – 87.
42. Ростовцев М. И. Сарматы // ПАВ. 1993. №5. С. 91 – 97.
43. Самоквасов Д. Я. История русского права. Происхождение Славян. Происхождение Русских Славян. Варшава, 1884. Вып.2. 145 с.
44. Самоквасов Д. Я. Могилы Русской земли. Москва: Синодальная типография, 1908. 271 с.
45. Симоненко О. В. Населення України за сарматської доби // Давня історія України. Київ, 1998.Т.2. С. 154 – 176.
46. Симоненко О. В. Ранньосарматський період у Північному Причорномор'ї // Археологія. 1994а. №1. С. 32 – 48.
47. Симоненко О. В. Римський импорт у сарматов Северного Причорноморья. Санкт-Петербург, 2011. 271 с.
48. Симоненко О. В. Роксолани (пошук археологічних відповідностей) // Археологія. 1991. №4. С. 17 – 28.
49. Симоненко О. В. Рецензія на монографію Гросу В.І. «Хронология памятников сарматской культуры Днестровско-Прутского междуречья» // Археологія. 1992. №2. С. 153 – 157.

50. Симоненко А. В. Сарматские всадники Северного Причерноморья. Санкт-Петербург, 2010. 328 с.
51. Симоненко О. В. Сарматы Північного Причорномор'я. Хронологія, періодизація та етно-політична історія. автореф.... дис... доктора іст. наук. Київ, 1999. 35 с.
52. Симоненко А.В. Северное Причерноморье в системе сарматской культурно-исторической общности: Проблемы истории и культуры сарматов. Волгоград, 1994. С. 15 – 17.
53. Смирнов К.Ф. О начале проникновения сарматов в Скифию // МИА. 1971. №177. С. 191 – 196.
54. Смирнов К. Ф. Сарматы и утверждение их политического господства в Скифии. Москва: Наука, 1984. 183 с.
55. Федоров Г. Б. К вопросу о сарматской культуре в Молдавии // Известия Молдавского филиала АН СССР. 1956. №4 (31). С. 49 – 63.
56. Федоров Г. Б. Население Прутско-Днестровского междуречья в I тысячелетии н.э. // МИА. 1960. №89. 378 с.
57. Фокеев М. М. Население Буджацкой степи в I в. до н.э. – IV ст. н.э. автореф.... дис... канд. ист. наук. Одесса, 1998. 16 с.
58. Шафарик П. И. Славянские древности. Москва, 1848. Т.1. Кн.2. 436 с.
59. Щукин М. Б. «Европейская Сарматия» и черняховская культура (хронологические соотношения). автореф. ...дисс. канд. ист. наук. Ленинград, 1971. – 16 с.
60. Щукин М. Б. На западных границах Сарматии (некоторые проблемы и задачи исследования): Кочевники евразийских степей и античный мир (проблемы контактов). Новочеркасск, 1989. С. 31 – 55.
61. Щукин М. Б. Сарматы на землях к западу от Днепра и некоторые события I в. в Центральной и Восточной Европе // СА. 1989а. №1. С. 70 – 83.

62. Щукин М. Б. На рубеже эр. Опыт историко-археологической реконструкции политических событий III в. до н.э. – I в. н.э. в Восточной и Центральной Европе. Санкт-Петербург, 1994. 323 с.
63. *Corpus Inscriptionum Graecarum.* – *Academiae Litterarum Regiae Borussicae* edidit Augustus Boeckh. Berolini, 1843. Vol. II. 1136 p.
64. Ukert. F. A. *Geographie der Griechen und Römer von den frühesten Seiten bis an Ptolemöus; bearbeitet von.* Weimar, 1846. Th.3 426 p.
65. Harmatta J. *Studies in history and language of the Sarmatians // Acta antiqua et archaeologia.* 1970. T.XIII. 131 p.
66. Sulimirski T. *The Sarmatians.* New York- Washington, 1970. 267 p.